

UTENZI WA NABII YUNUS

Umenakiliwa na

M. Burhan Mkelle

Utenzi wa Nabii Yunus ni Na. 479 katika orodha ya miswada iliyopo katika Maktaba ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Kwa kuangalia maandishi yake na karatasi iliyoandikwa inaonekana kuwa shairi hili si la zamani, lakini hata hivyo hatuwezi kusema hayo kwa kukata, kwani huweza kuwa mswada huu ni nakala tu ya maandishi ya zamani yaliyonukuliwa tena katika siku za karibu. Uamuzi juu ya ukongwe wa utenzi huu utategemea uchunguzi utaoweza kufanywa baadae. Kwa bahati mbaya mtunzi wa utenzi huu hakuifuata ile ada inayofuatwa na watunzi wengi katika tenzi zao, nayo ni kutaja katika nafasi maalumu katika utenzi wenyewe, na mara nyingi huwa katika sehemu ya mwisho ya kumalizikia, mambo yaliyokuwa muhimu kujulikana, kama jina la mtunzi, idadi ya beti za utenzi, tarehe ya kutungwa na maelezo kama hayo. Kwa hivyo, jumla ya mambo ambayo yanahitajia kujulikana yatabakia katika giza, lakini hali hiyo itazidi kutuhimiza tufanye uchunguzi kwa kiasi itavyowezekana ili tupate habari hizo.

Kazi za kunukuu na kunakili

Kwa kuwa kazi hii ya kubadilisha maandishi yaliyoandikwa kwa herufi za Kiswahili/Kiarabu yawe kwa hati ya Kiswahili/Kirumi ni kazi ambayo sasa inashamiri sana, ni lazima uwepo msamiati wa kutosha, yaani istilahi za kueleza mbinu na hatua zinazochukuliwa katika kutekelezwa kwa kazi hiyo.

Miongoni mwa kazi zinazofanywa katika shughuli za miswada kuna mbili zilizokuwa muhimu. Ya kwanza ni kuandika tena au, kwa maelezo ya kisasa, kukopi. Mara nyingi hutokea kuwa mtu ametunga kitu, tuseme utenzi, halafu yake kaja mtu kutaka afanye nakala yake. Kwa hivyo, mtu huyo atachukua utenzi ule wa asili na kutoa nakala. Hivyo ni kazi ya “copying” kwa Kingereza. Ya pili ni kazi ya kuyabadilisha maandishi yaliyoandikwa kwa herufi za mpango ~~furani~~ na kuyaleta katika herufi za mpango mwingine, kama nilivyofanya kazi utenzi huu, yaani kubadilisha kutoka katika hati za Kiarabu uwe kwa hati za Kirumi. Kazi hii kwa Kiingereza huitwa “transliteration.”

Lakini sasa tukizingatia maneno tunayotumia katika Kiswahili kwa kazi hizo mbili, tutaona kwamba kwanza maneno hayo yanafanana sana na ilhali kazi hizo zinatofautiana kwa sifa zake. Maneno yenyewe ni *kunukulu*, *kunukuu*, *kunakili*, *mnukuzi*, *mnakili*. Maneno hayo yote, kama nilivyosema kabla, yanatumiwa kwa kazi ya kukopi na kazi ya kubadilisha, na wafanyakazi wao kadhalika. Kwa hivyo itaonekana kuwa matumizi hayo ni ya “ovyo” wakati ambao yangefaa kulazimishwa yatumike kwa kuleta maana maalumu kuhusu shughuli hizi za miswada.

Kwa hivyo maoni yangu na shauri nitayopenda kutoa hapa kuhusu kazi za kushughulikiwa miswada ni kuweka maneno mawili maalumu kwa zile kazi muhimu nilizozitaja. Kwa kazi ya kukopi tu, neno lake liwe “kunakili,” “unakili” na anayefanya hivyo ni “mnakili,” ama kazi ya kubadilisha, neno lake liwe “kunukuu,

na mfanyakazi wake ni “mnukuzi.”

Baada ya kutoa kielelezo hicho, ambacho ni muhimu kufahamisha tafauti baina ya maneno hayo mawili na maana zake, sasa narejea tena kwenye “uzi” wangu wa mwanzo, wa kutaka kusema kidogo juu ya unakili wa utenzi huu pamoja na mambo machache kuhusu unukuzi niliyofanya ili kutoa utenzi huu kwa herufi za Kirumi.

Katika kujaribu kufikiria uamuzi wa jumla juu ya mnakili wa utenzi huu wa *Nabii Yunus* ikiwa ni mtunzi mwenyewe au mtu mwingine, labda itakuwa rahisi kwangu kulinganisha uandishi au unakili wake na uandishi wa ule utenzi wa mwanzo niliyounukuu, yaani *Utenzi wa Kadhi Kassim*. Bila ya taabu yoyote, naweza kusema kuwa mnakili wa mswada wa *Utenzi wa Kadhi* ni mtu mkamilifu katika kazi yake hiyo ya fani ya kunakili. Mkono wake ni mzuri na waziwazi, tena ni mtu aliyefuata kanuni za uandikaji kama inavyotakikana, na juu ya kuwa utenzi huu ulikuwa mrefu, lakini matatizo kutokana na uandishi yalikuwa machache sana, na hakika ilikuwa kwangu mimi, jambo la raha na furaha kuunukuu, kwani nilipata tamrini nzuri ya kazi kama hiyo.

Ama uandikaji wa mswada wa utenzi wa *Nabii Yunus*, maoni yangu yatakuwa kinyume na yote niliyoyasema hapo juu kuhusu *Utenzi wa Kadhi*. Mswada wa *Utenzi wa Nabii Yunus* unakili wake ulikuwa wa ovyo, hati zake mbaya sana, kwa namna ambayo ilitoka katika desturi; tena kwa kuangalia matokeo, haioneshi kuwa mnakili alishughulika na kanuni za kazi hiyo, bali alileta mitindo ambayo, kwa kweli, si ya kawaida. Wakati mwingine kazi ilikuwa ngumu na niliendelea na kunukuu kwa njia ya “bahati nasibu,” kwa sababu ya kukosa kufuatwa kanuni za uandishi. Pia jambo lililosaidia ni kuwa hiyo hadithi inayoelezwa katika utenzi ni kisa maarufu kwa watu wengi, kwa hivyo niliweza katika baadhi ya mwahala, kukisia maelezo yake kwa kuizingatia hiyo hadithi ambayo ninajua. Kama si hivyo, kazi hii ya kunakili utenzi huu ingelikuwa ngumu zaidi kuliko ilivyo.

Jambo jengine lililonipitia moyoni katika kulinganisha utenzi huu na *Utenzi wa Kadhi Kassim* ni tofauti kuhusu kisa cha kila mmoja katika tungo hizo. Kama nilivyosema, hadithi ya Nabii Yunus ni mojawapo ya hadithi maarufu dunia nzima, na inaweza kuhesabiwa kuwa ni miongoni mwa “fasihi za ulimwengu.” Kinyume na hayo kisa kinachoelezwa katika *Utenzi wa Kadhi Kassim* ni kigeni kabisa kwa watu wengi wa nchi zetu hizi; ama mimi mwenyewe sijapata kukisikia kabisa ila hapo nilipokuwa ninashughulika na maandishi hayo.

Kisa cha Nabii Yunus Kama Moja katika Ngano za Ulimwengu.

Kisa kinachoelezwa katika *Utenzi wa Nabii Yunus* ni kisa ambacho, kwa kweli, tunaweza kukichanganyisha na kukitia katika zile hadithi au ngano ambazo hazihusiki na pahala pamoja au nchi moja, bali ni za ulimwengu mzima. Katika historia ndefu ya ustaarabu wa binadamu, yalitokea mambo ambayo jinsi yalivyokuwa makubwa, ya kustaaajabisha na yenye kuleta athari pevu juu ya watu wa zama hizo hata habari zake zikatangaa kila pahala na kudhibitiwa na watu mbalimbali, kwa maelezo ambayo huweza kuwa tofauti katika baadhi ya nchi, lakini kwa jumla kiini na asili yake ikawa ile ile. Kama wanavyosema Waswahili kuwa “Hadithi ncha-saba” au wasemavyo Waarabu “Alhadith dhu-shujun” yaani hadithi ina njia nyingi, yaani maana nyingi na mapokeo mengi ya aina mbalimbali.

Basi visa kama hivyo vilivyotapakaa duniani huelezwa kila mmoja kwa namna yake na mbinu zake na “ngonjera” zake. Lakini mara nyingi huwa hapana tafauti kubwa katika misingi yake au vituko muhimu vya simulizi hizo.

Methali ya visa kama hivyo vya ulimwengu ni visa vya kale vya mitume kama Nuhu na Safina yake, na habari za watu na wanyama aliowachukua ndani ya chombo hicho; kisa cha mtume Ibrahim na masanamu aliyoyavunja na moto aliotiwa ndani yake, au kisa chake yeye na mtoto wake Ismaili, alipoamrisha kumchinja; kisa cha Nabii Yusuf na nduguze; hadithi za Musa na Firauni, na kama hizo kadha wa kadha. Lakini isifikiriwe kuwa hadithi zenye sifa hiyo yaani, za ulimwengu, zimeambatana na matukio ya mitume tu na viongozi wa dini, zilizoelezwa katika vitabu vitakatifu. Hasha! simulizi kama hizo zimeingia hata katika mambo mengine ya kawaida. Kwa mfano kuna hadithi za Abunuasi na hadithi za Juha na igawa zilijulikana kuwa ni hadithi zenye asili ya nchi za Kiarabu, lakini visa hivyo hivyo vilikuwa vikisimuliwa kwa lugha nyengine na makabila mengine pia. Hizo za Abunuasi zilikusika na ujanja na uhodari wa kukabili shida na matatizo; za Juha zilidhihirisha ujinga na upumbavu wa mwisho wa binadamu; lakini katika aina zote mbili, matokeo yake yalileta faraji ya kumfanya mtu afurahi na hata kucheka. Aina nyingine ya simulizi za ulimwengu ni visa vya mapenzi yaliyotokea baina ya watu waliopendana kwa mapenzi yaliyopita mpaka. Hayo yalitokea kwa watu wa makabila na nchi mbalimbali: kwa mfano Wazungu wanayo hadithi yao ya *Romeo & Juliet* na Waarabu wanayo hadithi ya *Kais na Layla*, inayojulikana sana kwa jina la *Majnun Layla* (aliyeshikwa na wazimu kwa pendo la Layla) na kwa upande wetu wa Kiswahili kuna hadithi ya Mwanamize na Kibwana, iliyokuwa maarufu Uswahilini na yenye mvuto mkubwa miongoni mwa visa vya mapenzi.

Pia zipo miongoni mwa visa vya ulimwengu zile hadithi ambazo lengo lake sana ni kutoa mafundisho ya busara na nasaha njema kwa watu, na ambazo, kwa sababu fulani, wahusika wake huwa wanyama badala ya binadamu. Aina hii ni maarufu sana katika simulizi zetu za Kibantu na wakati tulipokuwa tunasomeshwa hadithi za Esopo huko skuli, hadithi hizo za wanyama na mazungumzo yao, hayajakuwa mambo mapya kwetu sisi hata kidogo. Waarabu na watu wa Persia ya kale pia walichukua mtindo huo na katika vitabu vyao maarufu vya hadithi hizo ni kitabu chenye busara, kiitwacho *Kalila wa Dimna* ambacho “wahusika” wake ni wanyama wa aina mbalimbali, ambao katika mazungumzo yao hutoa maneno ya hekima na busara.

Basi hadithi ya Nabii Yunus pia ilitanga sana duniani na kujulikana na kusimuliwa na watu wengi wa makabila na nchi mbalimbali na kwa hivyo inastahiki kuhesabiwa katika ngano za ulimwengu, kama sehemu ifuatayo itavyozidi kufafanua.

Kisa cha Nabii Yunus kwa maelezo mbalimbali:

Jina lake ni Yunus bin Matta na wataalamu wanatuambia kuwa jina la Matta ni jina la mwanamke yaani Matta ni jina la mamaake. Hapana katika mitume ambaye “ubini” wake ulitokana na mama yake isipokuwa huyu, na Seyyidna AlMasih, Issa bin Maryam.

Wamesema maulana wanaojua habari za kale kuwa Yunus alikuwa mtu

mwema msalihina, akifanya ibada peke yake kwenye jabali moja na alikuwa akiishi katika kijiji kimoja kiitwacho Nawawi (Nineveh) katika jimbo la Maswil (Mosul) na kaumu yake walikuwa wakiabudu masanamu. Basi Mwenyezi Mungu akampeleka Yunus kwa watu hao kuwakataza waache mwendo wao wa kikafiri na kumwabudu Mungu Mmoja. Kweli alikuwa mtu mwema lakini alishindwa kusubiri juu ya makosa waliyokuwa wakiyafanya watu wake, kwa hivyo akajiweka mbali nao na akasalia huko kwenye jabali anamwabudu Mungu. Pia imepokelewa kuwa Mtume Yunus alikuwa mzuru wa kisomo, hata ikawa wanyama wa maporini wakimsikiliza alipokuwa anasoma, kama ilivyotokea kwa Mtume Daudi katika wakati wake.

Riwaya moja inaeleza hivi: Nabii Yunus alipokata tamaa juu ya Kaumu yake kuamini, akawaapiza na hapo akaambiwa na Mungu: “Haraka iliyoje yaani uliyonayo kuwaapiza watu wako! Rejea kwao na uwalinganie tena kwa muda wa siku arubaini nyingine; wakijibu mwito wako wakaamini basi fahuwa, la wakikataa basi mimi nawaletea adhabu.” Basi Yunus akarejea kwa watu wake na akawalingania kwa muda wa siku thalathini na saba wasimfuata. Hapo tena akawakusanya na kusema nao; akawaambia hivi: “Ninakuhadharisheni na adhabu itayokujieni baada ya siku tatu hizi zilizobaki kwenu kuamini.” Pia akawambia kuwa alama ya jambo hilo ni kuwa rangi za miili yao zitabadilika. Basi walipopambazukiwa wakaona rangi zao zimebadilika, baadhi yao wakasema kuwaambia wenzi wao “Yatakushukieni hayo aliyoyasema Yunus, na sisi katika kumjaribu kwetu hajadhihiri kwetu kuwa ni mwongo, basi angalieni: kama akilala kati yenu kwa usiku wa leo, basi mmesalimika na adhabu; la hakulala pamoja nanyi basi mjue kuwa adhabu hiyo itakupatani tu.”

Ulipofika usiku wa kuamkia siku ya arubaini, na Yunus akaona kuwa rangi za watu wake zimebadilika, akajua kuwa adhabu itawashukia tu, basi akenda zake mbali nao. Palipopambazuka wakaona alama za adhabu zimewazunguka, mbinguni mawingu makubwa meusi yalikuwa yanashuka na huku yanatoa moshi mwingi, basi mawingu hayo yakawa yanashuka mpaka yakaufunika mji mzima na sakafu zao zikawa nyeusi. Kwa kuona hayo, watu wa Yunus wakahakikisha kuwa saa ya adhabu na maangamizi imefika. Wakamtafuta Yunus wasimpate na hapo ndiyo Mwenyezi Mungu alipowatia katika nyoyo zao mawazo ya kutaka kutubu baada ya kuona ishara za adhabu. Hali hiyo ilitajwa katika Quran Tukufu, kama itavyoelezwa katika sehemu iliyohusika.

Basi watu hao wote wakatoka kwa pamoja mpaka kwenye uwanja mkubwa, wake kwa waume, na watoto wao, wakavaa matambara na wakadhihirisha imani na udhalilifu wao wa kutaka toba kwa Mwenyezi Mungu; wakasafisha nia zao, hata watoto, wa binadamu na wa wanyama, wakawekwa mbali na mama zao, ikawa kila mmoja anamlilia mwenziwe, sauti zao zikapaa na vilio vikachanganyika katika kupiga makelele ya kujidhalilisha mbele ya Mungu na huku wanasema: “Tunaamini kwa hayo aliyokuja nayo Yunus.” Basi Mungu akawarehemu na kujibu dua zao, kukubali toba yao na akawaondoshea ile adhabu iliyokuwa iwashukie. Na hayo inasemekana yalitokea katika siku ya Ashura, yaani tarehe 10 ya mwezi wa Muharram, na kwa riwaya nyingine, ilikuwa siku ya Jumatano, katikati ya mwezi wa Shawwal. (Mfungo mosi).

Imepokelewa pia kwamba ulipofika ule muda alioambiwa wa kuangamizwa watu wake, Yunus akataka kuhakikisha kama kweli watu wake waliompinga

wamefikwa na adhabu ya Mwenyezi Mungu. Kwa hivyo akaondoka huko alikojiweka mbali, na kuja mpaka karibu na mji ule wa watu wake, kiasi ya kuweza kuona athari za adhabu hiyo.

Lakini hakuweza kuona uharibifu wowote uliotokea, kama kuanguka kwa majumba au kuingia moto katika mji. Hayo yakazidi kumvunja moyo, kwa kuona kuwa watu hao wabaya hawajapata adabu juu ya ubaya wao na ukafiri wao. Na yeye wakati huo hana "mshindo" kwamba watu wake Mungu aliwahidi kabla ya saa ya adhabu, wakatubu na kutaka msamaha kwa Mola wao na akawakubalia na kuwasamehe na kuwaondoshea adhabu iliyokuwa tayari kushuka juu yao. Yunus alikuwa hayajui hayo na kwa hivyo akakata tamaa na akakosa subira, na alhali kuzidisha subira ndiyo sifa iliyotakiwa awe nayo mtu kama yeye ambaye ni kiongozi wa watu.

Na hapo alipokuwa anatazama upande wa mji wa Nineveh, mara akamwona mtu anakuja kutoka kule mjini.⁽¹⁾ Akamsimamisha na kumuuliza habari ya huko atokako. Yule mtu akamwambia kuwa hali ya mjini ni ile ile, hapana adhabu iliyoshuka, na watu wake bado wapo katika furaha na kuzidi kumwasi Mungu wala hapana ishara ya wao kuacha ubaya wao. Hayo yakazidi kumfanya Yunus audhike na kuhamaki.

Baada ya hapo ndipo yalipompata masaibu ya kumezwa na samaki mkubwa au chewa kama utenzi wenyewe ulivyotaja. Na humo ndani ya tumbo la chewa ndipo alipofahamu makosa yake na kujuta majuto makubwa, akawa anamwomba Mungu msamaha na kuomba dua mpaka hapo Mola wake alipomsamehe na kumfarji kwa kutoka humo alimokuwamo. Akabakia kwenye ufuko wa bahari kwa muda aliyopenda Mwenyezi Mungu, halafu akarejea kwa watu wake ambao walikuwa wamekwishapata uongofu na kuwa watu wema.

Maelezo hayo yaliyotangulia ndiyo baadhi ya mengi yaliyosemwa juu ya kisa hiki kutokana na vitabu mbalimbali vya hadithi za kale, mengi yakiwa katika maandishi ya Kiarabu. Ama kwa maelezo yanayotokana na mafundisho ya Ki-dini, tutakuwa na nafasi na huku tukiendelea na kisa hiki ya kutaja yale yaliyosemwa katika vitabu vitakatifu, navyo ni Quran na Biblia.

Kisa hicho kilivyoielezwa katika Biblia

Dini ya Kikristo ina sehemu pia katika kueleza habari ya Mtume huyo Yunus, na kisa chake kimeelezwa kwa urefu katika Biblia. Ingawa mambo muhimu ya hadithi yake ni yale yale, lakini kuna tofauti kadha kati ya maelezo yanayotoka katika dini mbili hizi. Ndani ya Biblia takatifu, katika mlango uliopewa jina la "Yona" hadithi inaanza kama hivi:-

"Neno la Bwana likamjia Yona, mwana wa Amitai, kwamba: Ondoka uende katika mji ule mkubwa wa Niniwe, uutangazie ya kuwa ubaya wao umenitokea hapa juu! Lakini Yona akaondoka kumkimbia Bwana, aende Tarsisi, akatelemka kwenda. Hapo ndipo alipoona merikebu inayokwenda Tarsisi, akawapa nauli yao,

-
1. Imepokelewa kuwa mtu huyo alikuwa Iblisi, aliyekwenda kumpoteza kwa kumpa habari za uwongo na kuzidi kumuoja moyo. Tazama Utenzi beti 41—43.
 2. Maelezo haya tumeyapata katika kitabu kiitwacho *Biblia, Ndio Maandiko Matakatifu Yote ya Agano la Kale Nayo ya Agano Jipya* (Stuttgart, 1937): *Yona*, Sura ya 1 — 3.

akajipakia mle kwenda nao Tarsisi, amkimbie Bwana. Ndipo Bwana alipotuma upepo mkali huko baharini, ukawa kimbunga kikali kule baharini, ile merikebu ikawa karibu kuvunjika. Mabaharia wakaogopa; wakaililia miungu, kila mtu Mungu wake, merikebu ipate kuwa nyepesi. Lakini Yona alikuwa ameshuka na kuingia chumba cha ndani cha huko chini, akalala usingizi mwingi. Mkuu wa merikebu akamjia, akamwambia: Inakuwaje ukijilalia usingizi? Inuka, umlilie Mungu wako! Labda Mungu atatukumbuka, tusiangamie. Kisha wote wakaa-mbizana, kila mtu na mwenziwe! Haya! Natupige kura, tujue, kama ni kwa ajili ya nani, tukipatwa na mabaya haya! Walipopiga kura, ikamwangukia Yona. Wakamwambia: Tuelezee kama kwa sababu gani, tukipatwa na mabaya haya! Unafanya kazi gani? Tena ni wapi ulikotoka? Nchi yako ni ipi? U mtu wa kabila gani wewe? Akawaambia: Mimi ni Mwebureo, mimi namcha Bwana, Mungu wa mbingu, aliyezifanya bahari na nchi kavu. Ndipo, wale waume waliposhikwa na woga mwingi. Wakamwuliza: Umefanya nini? Kwani waume wale walikwisha jua, ya kuwa amemkimbia Bwana, kwani aliwasimulia. Wakamuuliza: Tukufanyie nini, bahari ipate kutulia mbele yetu? Kwani bahari ilikuwa ikiendelea kuchafuka zaidi. Akawaambia: Nichukueni, mnitupe baharini! Ndipo bahari itakapotulia mbele yenu, kwani ninajua ya kuwa ni kwa ajili yangu mimi, hiki kimbunga kikubwa kikiwatokea nyinyi. Kisha wale waume wakafanya bidii sana kuvuta makasia, wapeleke merikebu pwani, lakini hawakuweza kwani bahari ilikuwa ikiendelea kuwachafukia zaidi. Ndipo walipomlilia Bwana kwamba: ‘E Bwana, usiache tukiangamia kwa ajili ya roho ya mtu huyu! Wala usitutwike damu tusiyoikosea! Kwani wewe Bwana umefanya kama ulivyopendezwa.’ Kisha wakamchukua Yona, wakamtupa baharini; ndipo bahari ilipotulia ikaacha kuchafuka. Kwa hiyo wale waume wakamwogopa Bwana, woga mwingi ukawashika, wakamtambikia Bwana na kumtolea ng’ombe ya tambiko pamoja na kumwapia viapo. Bwana akaagiza samaki mkubwa, aje ammeze Yona, Yona akawamo tumboni mwa samaki huyo siku tatu mchana na usiku. Mle tumboni mwa samaki huyo Yona akamwomba Bwana Mungu wake: Nimemlilia Bwana niliposongeka, akaniitikia; kuzimuni ndani nimemlalamikia, aniokoe, ndipo aliposikia sauti yangu. Umenitupa vilindini baharini ndani, mafuriko ya maji yanizunguke, mawimbi yako yote na maumuko yako yote yakapita juu yangu. Nami nikawaza kwamba: Nimetupwa, nisitokee tena machoni pako, nitaweza je kuliona tena Jumba lako takatifu? Maji yamenizunguka kuitosa nayo roho yangu, vilindi vimenizunguka, majani ya baharini yamekizinga kichwa changu. Nimezama kuifikia misingi ya milima, makomeo ya nchi yamenifungia kale na kale.

Maelezo ya Quran juu ya kisa hicho

Kwa kuanzia maelezo yaliyotolewa katika Qurani tukufu kuhusu kisa hicho, tunaona kuwa sura moja ya Chuo hicho ilipewa jina la Yunus, yaani jina la mtume huyo. Yunus alitajwa katika sura nne mbalimbali lakini kwa maelezo mafupi, ya kueleza kwa muhtasari tu hayo yaliyojiri.

3. Tafisiri za aya zote hizi zilizotajwa hapo juu tumezitoea katika tafisiri ya Kadhi Sh. Abdulla Saleh Farsy ya Quran Tukufu.

Katika sura inayoitwa Sura Yunus hakijaletwa kisa hicho kwa ukamilifu wake tokea mwanzo mpaka mwisho, bali yalielezwa matokeo tu ya mambo yaliyowapata Kaumu yake Yunus. Kama maelezo ya mwanzo ya kisa hicho yalivyofahamisha kuwa watu wa mji wa Nineveh walipoona wazi wazi alama za adhabu na kuhilikishwa, walifanya upesi kuamini na kutubu kwa Mwenyezi Mungu. Aya ya 98 ya sura hiyo ilitaja hali hiyo ya kuamini na kutubu na mwisho wakaokoka, kama ifuatavyo:

98 “Kwa nini usiweko mji ulioamini (upesi kabla ya kuadhibiwa), ili imani yake iwafae? Isipokuwa watu wa Yunus tu ndio walioamini mara tu walipohisi kuwa adhabu inakuja. Basi wakaokoka. Walipoamini tuliwaondolea adhabu ya kizaya katika maisha ya dunia na tukawastarehesha kwa muda (tuliotaka).”

Lakini maelezo zaidi yalitolewa katika sura nyingine, Surat as-Saffat, aya ya 139, kutaja hatua aliyochukua mtume Yunus ya kukimbilia katika jahazi iliyojaa shehena, ili kuepukana na matatizo yaliyompata kutokana na ukaidi na ukafiri wa kaumu yake. Qurani tukufu ilihakikisha kuwa Yunus alikuwa mtume wa haki pamoja na kueleza yaliyompata baada ya kuingia katika jahazi, kama aya zifuatazo zinavyoeleza:

- “(139) Na hakika Yunus alikuwa miongoni mwa Mitume
 (140) (Kumbukeni) alipokimbilia katika jahazi iliyosheheni
 (141) Na wakapiga kura. (Na akaingia naye katika kura). Basi akawa miongoni mwa walioshindwa (ikapasa atupwe baharini).
 (142) Mara samaki alimmeza, hali ya kuwa ni mwenye kulaumiwa.
 (143) Basi isingalikuwa ya kwamba yeye alikuwa miongoni mwa waliokuwa wanamuabudu (Mwenyezi Mungu vilivyo).
 (144) Bila shaka angalika tumboni mwake mpaka siku watakayofufuliwa (viumbe).
 (145) Lakini tukamtupa ufukoni (ufuoni) (kumtoa matumboni mwa huyo samaki), hali ya kuwa mgonjwa.
 (146) Na tukamuoteshea mmea wa mbatikhi (akawa anakula).
 (147) Na tulimpeleka kwa watu laki moja au zaidi (wale wale watu wake).
 (148) Basi wakaamini na tukawastarehesha mpaka muda (wao wa kufa).”

Maelezo mengine ya Qurani yametufahamisha kuwa Yunus alikuwa na jina jengine au tuseme lakabu kutokana na kule kumezwa kwake na samaki mkubwa au chewa, kama inavyosemwa kwa mapokezi mengine. Katika Surat al-Anbiyaa, aya ya 87, mtu huyo alitajwa kwa lakabu hiyo ya Dhan-Nun, hilo neno “Nun” likiwa na maana ya samaki. Aya hiyo na zilizofuatia zinasema hivi:

- “(87) Na (Mtaje) Dhan-Nun (Yunusi) alipoondoka hali amechukiwa na akadhani ya kwamba hatutamdhikisha. Basi (alipozongwa) aliita katika giza (akasema). “Hapana aabudiwaye isipokuwa wewe, Mtakatifu; hakika mimi nilikuwa miongoni mwa wenye kudhulumu (nafsi zao).”
 (88) Basi tukampokelea na tukamuokoa katika huzuni ile. Namna hivyo hivyo tuwaokoavyo walioamini.

4. Mtunzi wa utenzi huu amesema ni tewa yaani chewa tazama ubeti na. 57. Pia kadhi Sh. Abdulla Saleh Farsy alifasiri neno “hunt” katika Surat al-Qulam - kuwa ni chewa.

Na katika sura ya mwisho miongoni mwa sura nne zinazotoa habari au fununu juu ya kisa hicho cha Nabii Yunus, nayo ni Surat al-Qulam, mtume huyo alitajwa na kelezwa kwa jina la (Mmezwa na chewa). Pia maelezo yalifahamisha kuwa Yunus subira yake katika mambo yaliyompata ilikuwa fupi, hakuweza kustahamili:-

- “(48) Basi subiri kwa hukumu ya Mola wako, wala usiwe kama mmezwa na chewa (Nabii Yunusi). Kumbuka alipolingana, (alipomwita Mwenyezi Mungu) na hali ya kuwa amezongwa (barabara).
- (49) Kama isingelimfikia neema kutoka kwa Mola wake, bila shaka angalitupwa ufukoni na hali ya kuwa mwenye kulaumiwa.
- (50) Lakini Mola wake alimchagua na akamfanya miongoni mwa watu wema.”

Hapa ndipo kikomo kuhusu maelezo yaliyotolewa katika Qurani tukufu. Na baada ya utangulizi huu mrefu, sasa tunaingia kwenye utenzi wenyewe, ambao ni mfupi wenye beti 73. Utenzi utafuatiwa na orodha ya maneno yanayohitaji kufafanuliwa pamoja na orodha ya maneno yaliyotumika katika utenzi ambayo yametoka katika baadhi ya lahaja za Kiswahili, kama Kiamu, Kimvita n.k.

Utenzi wa Nabii Yunus
Bismillahi Rrahmani Rrahim

1. Nanda kwa bismillahi
Ina la Mola Ilahi,
Ar-Rahmani sahihi
Na Ar Rahimu Pamoya.
2. Allahuni ina lake,
Muabudiwa ye pweke,
Ar-Rahmani sifa zake,
Muawani wa duniya.
3. Ar Rahimi fasiri yake,
Tateuwa waja wake,
Wa peponi awapeke,
Wa motoni kiwatiya.
4. Namuhimidi Jabari,
Na kuswaliya Bashiri,
Na alize atihari,
Swahaba na mawaliya.
5. Nabii na mursali,
Tumwa za Mola Jalili,
Na jamii afdhali,
Wenye kutii Jaliya.
6. Na jamii Islamu,
Mola wangu turahamu,
Rehema yako karimu,
Iwe iye kutimiya.
7. Diibaji imekwisha,
Nandike hadithi sasa,
Ya hekima na siasa,
Na mawaidha pamoya.
8. Nandika hadithi tamu,
Yenye kutia hamumu,
Kula mwenye kufahamu,
Yatosha kuzingatiya.
9. Isomeni karatasi,
Nimeandika hadisi,
Yake mtume Yunusi,
Mambo yalompitiya.
10. Alipopenda Mkwasi,
Alimtuma Yunusi,
Kulingania unasi,
Kuwa yu pweke Jaliya.
11. La ilaha illa huwa,
Hakuzaa hakuzawa,
Ni yeye muabudiwa,
Wa akhiri na awaa.
12. Hapo Yunus katoka,
Penye kaumu kafika,
Kulingania hakika,
Dini ya Mola Jaliya.
13. Akawambia kaumu,
Mcheni Mola karimu,
Na mimi munifahamu,
Kuwa ni wenu nabiiya.
14. Nimetumwa na Manani,
Mufuate yake dini,
Kwake mupate amani,
Ya akhira na duniya.
15. Mufuwatapo Khalaki,
Nami mukanisadiki,
Mumeepukwa na dhiki,
Siku ya nyota na ndaa.
16. Mola atawapa pepo,
Kula lema lipo hapo,
Tena mutadumu papo,
Hamuna la kuwatowa.
17. Iwapo hamukubali,
Ya mimi kuwa rasuli,
Dini ya Mola Jalali,
Mukaiza kuingiya.
18. Iwapo hamuikiri,
Mkashikwa ni ghururi,
Mumejaaliwa shari,
Kwa akhira na duniya.

19. Adhabu ya duniani,
Iyawakuta wendani,
Na ya akhira yuwani,
Nayo iyawangojea.
20. Akhira ina mazito,
Muwongo hana upito,
Adhabu yake ni moto,
Ndiyo nyumba ya kukaa.
21. Moto huno ni mkali,
Hakuna wa kuhimili,
Machuma na majabali,
yakiingia hungamiya.
22. Mukimfuata Mungu,
Duniani muna fungu,
Akhira munaziungu,
Ndizo mtakazokaa.
23. Tumwa aliyowezeza,
Kufuwata wakaiza,
Kwa wote wakampuzu,
Asimwandame mmoya!
24. Tumwa akasikitika,
Kwa wote kutoridhika,
Akazidi kuudhika,
Akawapiza juhaa.
25. Zikamzidi ghadhabu,
Kaomba Mola Wahabu,
Awashushize adhabu,
Ya kuwangamiza piya.
26. Adhabu awashushiye,
Kwa wote waangamiye,
Waone waiyutiye,
Mambo waloyakataa.
27. Karudi Tumwa amini,
Moyo wake una kani,
Karejea masakani,
Akiabudu Jaliya.
28. Siku tatu zikitimu,
Ilahi Mola Karimu,
Katuma adhabu nyumu,
Kuwapokeya juhaa.
29. Mola akatakabali,
Aloyaomba Rasuli,
Apeka adhabu kali,
Ya kuwangamiza pia.
30. Kiwingu kiwekeleza,
Cha migurumo na kiza,
Hapana wa kuyokoza,
Wala mwenye kusaliya.
31. Walipoyaona hayo,
Walitaharaki nyoyo,
Wakangia wayowayo,
Kwa wote wakatopeya.
32. Wote wakataka toba,
Kwa kiliyo na ruuba,
Katakabali ya Raba,
Mateso kuwepuliya.
33. Wakasilimu sahiha,
Kwa dhati si kwa mzaha,
Wakamkiri Ilaha,
Pamwe na wake rusuwa.
34. Wakaketi kwa uzuri,
Nyoyo zikawa sururi,
Wakajaaliwa kheri,
Ya akhira na duniya.
35. Na hayo yapisiyeo,
Hayuwi mtume wao,
Upetwe na mshangao,
Habari hakuziyuwa.
36. Hata siku zikizidi,
Akaondoka baidi,
Kapenda ili kurudi,
Kaumu kuwangaliya.

37. Aliye waangapiza,
Mola mewaangamiza,
Wa ama aweongoza,
Kufuata njema ndiya.
38. Kufika Tumwa amini,
Kamuona insani,
Wala hajui ni nyani,
Tumwa hakumtambuwa.
39. Kanena Tumwa: “Wa Rabbu
Watoka wapi Sahibu?”
Naye hima kamjibu,
“Natoka ile Kariya.”
40. Kanena muli wa kheri,
Hela neleza habari,
Wa hali gani kufari,
Mambo yalowazidia.
41. Kamba mwovu wa hali,
“Wakitezeya kamili,
Sikuiona dalili,
Ya nakima kuwendeya.”
42. Mola amewanusuru,
Hakuna la kuwadhuru,
Wamezidi kukufuru,
Na kumuasi Jaliya.”
43. Mambo mengi kamweleza,
Ya urongo kiyazuza,
Tumwa yakamshangaza,
Moyo wake katosheya.
44. Akashangaa Amini,
Akanena kwa moyoni,
“Nifanye shauri gani,
Mola wangu yamweleza.
45. “Iwapo shauri langu,
Afadhali nende zangu,
Hawa adui wa Mungu,
Sitoweza kuwendeya.”
46. “Endapo wakiniona,
Kwa wote watakutana,
Na maovu wakinena,
Wakizidi kupoteya.”
47. Karudi Tumwa Amini,
Moyo uli na huzuni,
Kipita ndiya ya pwani,
Akawaona jamaa.
48. Jamaa akiwaona,
Na wote wali kinena,
Hapana muhula tena,
Safari imetengeya.
49. Yule mzuri wa umbo,
Naye isiwe kitambo,
Ikawa kapanda chombo,
Ili kuisafiriya.
50. Nakhodha kapanda nanga,
Akija katika tanga,
Mola upepo kufunga,
Chombo kisipate ndiya.
51. Ikawa pana shuwari,
Wasiliyuwe shauri,
Ikasimama khatari,
Kwa wote kuangamiya.
52. Wali kinena jamani,
Mezotudhuru ni nyani?
Tuyuwe ni mtu gani,
Yamezotupata haya.
53. Natupigeni makura,
Tutaipata bishara,
Tuyuwe mwenye madhara,
Tutaweza kumwepuwa.
54. Wakayapiga makura,
Kwao wote mshawara,
Tumwa mwenye maghufira,
Kura likamwangukiya.

55. Kura lilipomfika,
Wakamwambia kushuka,
Kwa sote tutatoweka,
Hoja ni wewe mmoja.
56. Tumwa hapo kipulika,
Akaazimu kushuka,
Kingo za chombo kashika,
Ili maini kungiya.
57. Kingo zote za safina,
Achangalia huona,
Pana tewa melingana,
Na kanwa ameatuwa.
58. Tewa kanena ajila,
Kwa amri yake Mola,
“Wewe ni changu chakula,
Mungu amekujaaliya.
59. Kashuka Tumwa Amini,
Mule mwa tewa kanwani,
Akangiya matumboni,
Yunusi kaikalia.
60. Akisa kusitakiri,
Jewa hakumkhasiri,
Kwa nguvu zake Jabari,
Madhara hakumtiya.
61. Kahimidi kikariri,
Laylata wa nahari,
Malaika wa habari,
Wote wakimsikiya.
62. Matumboni kiwasili,
Akashuka Jabrili,
Kamwambia mursali,
Akusalimu Jaliya.
63. Akapekewa Dayanu,
Tumiya uradi hunu,
Mola akupa ni tunu,
Soma takusahiliya.
64. “Na haya yalokupata,
Ni laini mwenye tata,
Ibilisi kakukuta,
Urongo akakwambiya.”
65. Uradi kaupokeya,
Yunusi kautumiya,
Muweza wa mambo piya,
Kampa yake afuwa.
66. Kampa yake auni,
Akamtowa shidani,
Karudi ulimwenguni,
Kwa uzima na afiya.
67. Siku zalipo kumeka,
Za Mungu alozaandika,
Tewa alimtapika,
Wala asipoumiya.
68. Kaumu kaidirika,
Kwa wote wameongoka,
Mola mwenye maslaka,
Na yote wamesikiya.
69. Na hapo nimewakifu,
Kisa hicho maarufu,
Tena kingawa kirefu,
Sikuweza kwendeleya.
70. Nimekwisha kuweleza,
Hadithi ilo aziza,
Ya Tumwa mwenye majaza,
Yeye na tewa pamoya.
71. Nimekwisa kumadihi,
Kisa kiliyo sahihi,
Chake Tumwa msabahi,
Mola alomtendeya.
72. Tamati nimekhitimu,
Tajaalia Karimu,
Tuazimulo litimu,
Kwa furaha na afiya.
73. Ya Rabbi tutimiziye,
Kheri utujaaliye,
Amezoandika yeye,
Msome na kusikiya.

La ilaha ila anta subhana
Inni kuntu minadhalimina

MÁNENO YA LAHAJA YALIYOTUMIKA KATIKA UTENZI

Ubeti	Neno	Lahaja	Sanifu
1	Nanda	(Lamu)	naanza
	Ina	"	jina
	Pamoya	"	pamoja
2	Muawani	"	muawini
3	awapeke	"	awapeleke
	kiwatiya	"	akiwatiya
8	humumu	"	hamu
13	mupate	L & MV*	mpate
14	nyota	"	Kiu
14	n'daa	L & MV	njaa
15	lema	(Lamu)	jema
16	mukaiza	"	mkakataa
18	yuwani	"	juweni
20	hono (moto hono)	"	huo
21	ziungu	"	dari za juu
22	wakaiza	"	wakakataa
25	wayutiye	"	wamejuta
27	nyumu	"	ngumu
27	kapeka	"	akapeleka
30	wayowayo		wasiwasi
31	Kawepuliya	L + MV	akawaondoshea
32	pamwe	L + MV	pamoja na
34	yapisiyeo		?
34	upetwe	L	umepatwa
37	nyani	L	ni nani
39	muli (wa kheri)		?
40	kamba		akasema
42	urongo	L & MV	uwongo
42	kiyazuza		akiyazua
46	ndiya	L & MV	njiya
48	walikinena	"	walikuwa wakinena
52	mezotudhuru	L	aliyetudhuru
56	kipulika	"	akisikiliza
56	maini	"	majini, ndani ya maji
57	achangalia	L & M	akiangalia
57	tewa	"	chewa
57	melingana	"	amelingana
57	kanwa	"	amefanana mdomo

*L maana yake lahaja ya Lamu na sehemu zake; MV maana yake lahaja ya Mvita na sehemu zake.

58	mekuyaaliya	LM	amekujaaliya
59	Kaikaliya	L	kajikaliya
60	akisa	L	akiisha
63	hunu (uradi hunu)	L	huu
64	urongo	(uma I)	Tazama Na. 42
68	Kaidirika	LM	akaidiriki, akaikuta
70	majaza	L & MV	jazaa, malipo
72	tajaalia	"	atajaalia
73	amezoandika	LM	aliyeandika

MAELEZO YA MANENO MAGUMU

Ubeti	Neno	Maana yake
2	muabudiwa	anayeabudiwa
4	Muawani	anayesaidia, anayetoa msaada
	Jabari	jina la Mwenyezi Mungu Al-Jabbar- mwenye nguvu zisizopingika
	Bashiri	jina la Mtume Muhammad, mtume aliyekuja na habari njema za furaha
	alize atihari	watu wake waliyomhusu, jamaa zake waliyokuwa tahiri, yaani waliyokuwa safi kwa mwendo na tabia
5	mawaliya mursali	mawalii, watu wacha Mungu rasuli, mjumbe wa Mungu aliyepolekwa kwa watu kuwaongoa katika dini yake. (waliyokuwa) bora
8	afdhali	hamu (juu ya kitu), mvutio
	hamumu	hadithi
10	hadisi	mwenye utajiri na mali, hapa imekusudiwa Mwenyezi Mungu
	Mkwasi	jumla ya watu, watu wengi
	unasi	awali
11	awaa	kiu ya maji linganisha na Kingazija "nyora"
15	nyota	mukakataa
17	mukaiza	kudanganyika kwa kitu kinachovutia kwa kweli si cha maana
18	ghururi	njia ya kupita
20	upito	majahili, wajinga
24	Juhaa	jina la Mungu anayetoa kuwapa viumbe, mtowaji
25	wahabu	siyo nyepesi, kali, yenye shida, ngumu
28	nyumu	kuyokoza
30	kuyokoza	kuviokolesha
31	wakatopeya	wakazidiwa na (mzigo au shida)
32	kuwepuliya	kuwaondolea
33	Pamwe	pamoja na
35	yapisiyeo	yaliyopita
	upetwe	umepatwa
39	kariya	kijiji
40	muliwa kheri	mwenye kualifiwa kheri, funikwa na kheri
41	nakima	maangamizo; na kama
43	kiyazuza	akiyazua
	katosheya	ukatosheka
44	Amini	Moja katika majina ya Mtume Muhammad, lakini hapa

		limetumika kwa maana ya "Mtume"
48	muhula	wakati wa kungojea, muda mdogo, kitambo
53	bishara	ufumbuzi wa kitu kilichojificha
54	maghufira	aliyesamehewa makosa yake, (msamaha)?
56	kipulika	alikuwa akisikiliza/akisikia
57	melingana	amekaa sawasawa na kitu
	kanwa	mdomo
	aweatuwa	amecha wazi, amefunua
58	ajila	haraka upesi
60	kusitakiri	kukaa barabara, kutulia pahala
61	kahimidi	akatoa na kutangaza sifa njema za Mwenyezi Mungu usiku na mchana
	Laylata wa	
	nahari	
62	mursali	rasuli, mjumbe, mtume
63	Dayanu	moja katika majina ya Mungu (anayetoa malipo)
	uradi	kisomo ambacho mtu hukisoma kila siku bila ya kukosa katika nyakati maalumu
64	laini	aliyelaaniwa yaani Iblisi, shetani
65	afuwa	faraja, msamaha
66	auni	msaada
67	komeka	kufikilia wakati uliyowekewa
68	kaidirika	akaikuta, akaiwahi
	maslaka	njia za kheri
69	nimewakifu	nimesimama, nimealiza nimesita
70	aziza (azizi)	nzuri ya kupendeza
	majaza	malipo mema
71	kumadihi	kumsifu, kutoa sifa
	msabahi	aliyekuwa akisabihi yaani kumtakasa Mwenyezi Mungu
72	tamati	hapa ndiyo mwisho
	nimekhitimu	nimefikilia mwisho